

Uppdrag att sprida Våga göra skillnad - slutredovisning

Förord

För att barn och unga ska få tillgång till ett liv utan våld och förtryck, krävs det att myndigheter och organisationer tar fram fungerande arbetsrutiner som implementeras i ordinarie verksamhet samt att yrkesverksamma har kunskap inom området hedersrelaterat våld och förtryck.

Förutom detta krävs ett tydligt stöd från chefer och politiker för att yrkesverksamma ska ges rätt förutsättningar att utföra sitt viktiga arbete.

Som landshövding på Länsstyrelsen Östergötland har det varit en självklarhet att lyfta detta område, arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer såsom t.ex. barnåktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning som ett av våra högst prioriterade områden.

Som chef för den regionala, statliga myndigheten Länsstyrelsen ser jag vilket oerhört viktigt arbete som ligger framför oss. Om vi menar allvar med allas rätt till personlig integritet och rätten att forma och påverka sitt liv, kräver det att olika myndigheter tar sig an och inte blundar, för dessa svåra uppgifter.

Genom en konstruktiv samverkan med övriga länsstyrelser i landet ser vi att arbetet går framåt och genom deras kunskap om kommunerna i respektive län har det blivit möjligt att föra ut viktig kunskap.

Elisabet Nilsson
Landshövding
Länsstyrelsen Östergötland

Juno Blom
Utvecklingsledare
Länsstyrelsen Östergötland

Innehåll

FÖRORD	3
INNEHÅLL	3
SAMMANFATTNING	4
Behov och förutsättningar.....	4
Utvecklingsområden och förslag.....	5
Utvecklingsområden	5
Förslag.....	6
KAPITEL 1 INLEDNING	7
Rapportens syfte och disposition	7
Länsstyrelsen Östergötlands övriga regeringsuppdrag inom området hedersrelaterat våld och förtryck.....	7
Uppdraget att sprida vägledningen <i>Våga göra skillnad</i>	8
Styrning och ledning av arbetet	9
KAPITEL 2 SPRIDNINGEN AV VÄGLEDNINGEN VÅGA GÖRA SKILLNAD	11
Länsstyrelsen Östergötland insatser – om arbetet med spridning av vägledningen	11
Utbildningsinsatser	11
Två exempel på utbildningssatsningar	12
Andra utbildningssatsningar och konferenser.....	13
Underlag för utveckling och implementering för det lokala arbetet.....	13
Utdrag ur Underlag för utveckling och implementering.....	15
Länsstyrelsen Östergötlands material m.m. som stöd i arbetet	15
Förutsättningar för implementering och förankring	16
Om implementering, förändringsarbete och nya arbetssätt.....	16
KAPITEL 3 UTVECKLINGSOMRÅDEN OCH FÖRSLAG	17
Alla barn och ungas rättigheter och behov.....	17
Ensamkommande barn och barnäktenskap	18
Chefers och politikers ansvar	19
Samverkan	19
Kostnader för placeringar	19
Länsstyrelsen Östergötlands förslag	20
REFERENSER	21
BILAGOR	21

Sammanfattning

Genom vägledningssuppdraget och de övriga uppdrag som Länsstyrelsen Östergötland ansvarar för har det blivit tydligt att det finns ett stort engagemang kring frågor om hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympling av flickor och kvinnor. Samtidigt framkommer det att det finns brister i kunskap och bristande förutsättningar för att agera när aktörer får kännedom om barn och unga som riskerar att bli utsatta eller som redan är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer.

Länsstyrelsens erfarenheter från arbetet med regeringsuppdragen visar att när myndigheter och yrkesverksamma ser sina respektive roller, sitt ansvar och samverkan kan detta bidra till att uppnå bättre förebyggande insatser samt bättre skydd, stöd och behandling för utsatta. Därför bör kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck finnas inom alla relevanta verksamheter. En förutsättning för det är att chefer och politiker på alla nivåer tar ansvar och ser till att yrkesverksamma får rätt förutsättningar och resurser att utföra sitt arbete.

Behov och förutsättningar

Erfarenheter från regeringsuppdragen att ta fram, implementera och sprida vägledningen *Våga göra skillnad – En vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifter mot sin vilja eller som har blivit gifter mot sin vilja.* (2011) har visat på vilka behov och förutsättningar det finns på lokal nivå för att få till ett strukturerat arbetssätt med fungerande rutiner och samverkan kring området hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som t.ex. barnnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympling av flickor och kvinnor. Det behov som fortfarande är tydligt är att kommunerna är i behov av grundkunskap och spetskompetens i hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer. Då personalomsättningen är hög inom vissa verksamheter som t.ex. socialtjänsten krävs det att nyanställda får en grundläggande kunskap om området samt att det finns en kontinuerlig strategi för hur ny kunskap ska spridas och tillämpas. För att verksamheterna ska kunna organisera sig och medarbetarna ska känna att det finns ett stöd inom verksamheten krävs även spetskompetens hos vissa.

Det kommer ny forskning och görs nya kartläggningar inom området och det stiftas nya lagar som det behöver spridas information om till yrkesverksamma. För att kunna organisera sig inom den egna verksamheten och utveckla samverkan mellan verksamheter, behöver yrkesverksamma de rätta förutsättningarna. Det behövs legitimitet och mandat från ledningen och chefer som i sin tur behöver politiska beslut att utgå från. De yrkesverksamma behöver även stöd i det praktiska arbetet med att ta fram tydliga och genomförbara rutiner och handlingsplaner. Det krävs samverkan mellan verksamheter och för att underlätta detta krävs tydliga verksamhetsroller, ansvarsområden samt tydliga rutiner för hur samverkan ska ske.

De förutsättningar som brister handlar generellt om att det saknas kompetens i en myndighet eller verksamhet om hedersrelaterat våld och förtryck eller att det inte finns fungerande rutiner för intern eller extern samverkan. I vissa ärenden har det varit tydligt att socialtjänsten kännetecknats av hård belastning, stress och stor personalomsättning.

För att försöka möta de olika behov som finns erbjuder Länsstyrelsen Östergötland föreläsningar både grundläggande och fördjupande inom området. Länsstyrelsen Östergötland samarbetar med myndigheter på nationell, regional och lokal nivå för att bidra till utvecklingsarbete inom området. Vi utvecklar vägledningar och metodmaterial för att

kunna erbjuda praktiskt stöd. För att kunna nå alla målgrupper som Länsstyrelsen Östergötland verkar mot; barn och unga, vårdnadshavare, yrkesverksamma och politiker, så arbetar vi mycket med att sprida information bl.a. genom informationskampanjer och genom olika medier som Twitter, vår nylanserade webbplats www.hedersfortryck.se och ett informationsblad som skickas ut en gång per månad.

Länsstyrelsen ansvarar för och driver det Nationella Kompetensteamet och en nationell stödtelefon vars syfte är att ge råd och vägledning i ärenden till yrkesverksamma och ideellt verksamma.

Länsstyrelsen har tagit fram ett underlag för utveckling och implementering av arbetet på lokal nivå och sedan erbjudit ett utbildningspaket till kommunerna. Underlaget presenteras nedan i rapporten. Utbildningspaketet som Länsstyrelsen Östergötland erbjuder innebär i ett första steg att fokusera på att skapa en gemensam grund med kunskapshöjning där samverkan ingår. I andra steget erbjuds sedan yrkesinriktade utbildningar för bland annat socialtjänst, elevhälsa, skola, hälso- och sjukvård, rättsväsendet m.fl. Kommunerna erbjuds därefter en uppföljningsträff och Skype-möten.

Länsstyrelsen Östergötland har genomfört cirka 120 utbildningsinsatser kopplat till uppdraget. Insatserna har till stor del skett i samarbete med andra länsstyrelser och varit riktade till relevanta myndigheter och verksamheter som till exempel socialtjänst och skola. Det har bland annat genomförts fem större regionala konferenser på temat *Gift mot sin vilja* med fokus på den nya lagstiftningen mot barnäktenskap och tvångsäktenskap samt anordnats större regionala konferenser för att sprida vägledningen *Våga göra skillnad*. Länsstyrelsen Östergötland har också arrangerat gemensamma utbildningsinsatser med andra myndigheter och organisationer.

Utvecklingsområden och förslag

Länsstyrelsen Östergötlands bedömning och uppfattning är att det är nödvändigt med fortsatta riktade satsningar för att fortsätta arbetet med att motverka hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som t.ex. barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor. Utgångspunkten för kommande satsningar måste vara de utsattas behov av stöd och skydd samt yrkesverksammas behov av kunskap och vägledning. Länsstyrelsen Östergötland vill även poängtera vikten av förebyggande insatser genomförs, både generella och riktade.

Länsstyrelsen Östergötland anser att det är nödvändigt med långsiktiga satsningar för det fortsatta arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck samt att vissa delar av detta arbete behöver permanentas, se rapporten om det Nationella Kompetensteamet (2016:04) om detta förslag.

Utvecklingsområden

Länsstyrelsen Östergötland anser att två förutsättningar för att utveckla arbetet är att:

- Det avsätts adekvata resurser för arbetet.
- Arbetet är förankrat hos chefer och politiker på lokal, regional och nationell nivå.

Länsstyrelsen Östergötland menar att det finns behov av utvecklingsarbete när det bl.a. gäller följande områden:¹

- Utbildning, fortbildning och kompetenshöjning för yrkesverksamma och ideellt verksamma när det gäller hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor.
- Satsningar på långsiktig och hållbar utveckling av arbetet samt implementering av fungerande arbetsrutiner i det ordinarie arbetet.
- Riktade förebyggande och åtgärdande insatser till ensamkommande flickor och pojkar.
- Uppmärksamma problematiken med stora kostnader för placeringar för kommunerna i ytterligare satsningar på barn- och ungdomsvården.

Förslag

Länsstyrelsen Östergötland föreslår följande som ett led i att utveckla arbetet med att förebygga och motverka hedersrelaterat våld och förtryck:

- Se över och vidta åtgärder när det gäller lagstiftning som berör barnäktenskap (inklusive lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap) samt se över myndigheters rutiner i förhållande till flickor som blivit bortgifta som barn.
- Långsiktiga uppdrag för att fortsätta det redan påbörjade arbetet med att sprida vägledningarna *Våga se* och *Våga göra skillnad*.
- Regelbundet följa upp det arbete som påbörjats i landet, via de olika länsstyrelserna.
- Fortsätta sprida information om den nya lagstiftningen mot barnäktenskap och tvångsäktenskap.
- Identifiera kommuner som kommit längre i sin utveckling och bygga upp en struktur dels för utvecklingsarbete och erfarenhetsutbyte, dels för att de ska kunna vara ett stöd för kommuner som nyligen börjat detta utvecklingsarbete. Detta skulle länsstyrelserna kunna ansvara för.
- Riktade informations- och utbildningsinsatser till chefer och politiker på alla nivåer för att synliggöra deras ansvar för målgruppen.
- Fortsätta utveckla lättillgängligt och användarvänligt informationsmaterial till barn och unga samt föräldrar.
- Att hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor, alltid synliggörs och ingår som en del i de publikationer och utbildningar om barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa, som andra myndigheter tar fram till yrkesverksamma.

¹ I Slutredovisning - Uppdrag att genomföra insatser för att utveckla ett nationellt kompetensteam för att samordna och stödja arbetet för att motverka tvångsäktenskap och barnäktenskap liksom mot hedersrelaterat våld och förtryck (2016:03) presenteras även ytterligare utvecklingsområden och förslag.

Kapitel 1 Inledning

I detta kapitel beskrivs regeringsuppdraget med att sprida vägledningen *Våga göra skillnad*, Länsstyrelsen Östergötlands övriga uppdrag inom området hedersrelaterat våld och förtryck samt rapportens disposition.

Rapportens syfte och disposition

I denna rapport redovisas arbetet med regeringsuppdraget att sprida vägledningen *Våga göra skillnad - om skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck, riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja*.² I uppdraget ingår även att sprida vägledningen *Våga se – om stöd, vård och skydd av flickor som är eller riskerar att bli könsstympade*, vilket redovisas i en separat rapport³.

Uppdraget ska genomföras med utgångspunkt i att insatserna blir långsiktigt hållbara och implementeras i ordinarie verksamhet. Spridningen av vägledningarna ska riktas till landets kommuner och genomföras i samverkan med länsstyrelserna.

Rapporten är indelad i tre kapitel. I detta *första kapitel* beskrivs regeringsuppdraget och Länsstyrelsen Östergötlands arbete inom området. I det *andra kapitlet* beskrivs arbetet och erfarenheterna med att sprida vägledningen. *Det tredje kapitlet* innehåller utvecklingsområden och förslag på insatser.

Länsstyrelsen Östergötlands övriga regeringsuppdrag inom området hedersrelaterat våld och förtryck

Sedan 2005 ansvarar Länsstyrelsen Östergötland för de nationella regeringsuppdragen att förebygga och motverka hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som t.ex. barnnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor. Länsstyrelsen Östergötland ser dessa regeringsuppdrag i ett helhetsperspektiv. Arbetet med uppdragen har bland annat bidragit till ett utvecklat strategiskt arbete, analys av utvecklingsbehov och en utveckling av samarbetet mellan länsstyrelser, mellan nationella myndigheter samt mellan myndigheter och ideella organisationer.

Länsstyrelsen driver det Nationella Kompetensteam som bidrar till utveckling av det nationella arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck. Kopplat till arbetet finns en nationell stödtelefon dit yrkesverksamma kan vända sig för stöd och rådgivning. Det Nationella Kompetensteamet träffas kontinuerligt och analyserar de svårigheter som existerar inom området och som inkommit via den nationella stödtelefonen samt diskuterar hur dessa erfarenheter kan föras vidare till relevanta aktörer och forum. Det Nationella Kompetensteamet arbetar även med hur utbildning för olika verksamheter och yrkesgrupper kan utformas och hur arbetet kring hedersrelaterat våld och förtryck kan implementeras för att bidra till en långsiktighet i arbetet och insatserna men främst för att det även ska integreras i ordinarie verksamhet.

Länsstyrelsen genomför utbildningsinsatser i egen regi men även i samverkan med andra verksamheter och myndigheter, utvecklar informationsmaterial, tar fram vägledningar, metodstöd, underlag till stöd för implementering och utveckling på lokal nivå för att stötta verksamheter i utvecklingen av arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck.

² Länsstyrelsen Östergötlands rapport (2011:14), IJ2010/961/JÄM

³ Slutredovisning - Uppdrag att sprida vägledningen *Våga se – om stöd, vård och skydd av flickor som är eller riskerar att bli könsstympade* (2016:04)

Länsstyrelsen Östergötland samordnar även länsstyrelsernas nationella nätverk kring hedersrelaterat våld och förtryck och myndighetsnätverket *Gift mot sin vilja*⁴ samt det nätverk av kommuner som finns för skyddade boenden, Kompotten. Denna struktur med återkommande träffar har varit ett viktigt forum för det Nationella Kompetensteamet att få kunskap om aktuella behov och erfarenheter på nationell, regional och lokal nivå. Det har också möjliggjort att erfarenheter från det Nationella Kompetensteamets arbete förmedlats och att projekt, utbildningar och implementering initieras genom samverkan med de enskilda länsstyrelserna.

Inom ramen för de olika uppdragen⁵ arbetar Länsstyrelsen Östergötland bland annat med att:

- Utveckla och sprida information till barn och unga om relevant lagstiftning.
- Utveckla och sprida information till yrkesverksamma och vårdnadshavare.
- Driva ett nationellt kompetensteam.
- Råda och vägleda myndigheter och verksamheter genom en upprättad stödtelefon.
- Vara sammankallande för ett nationellt myndighetsnätverk.
- Vara sammankallande för ett länsstyrelsenätverk.
- I samverkan med myndigheter bidra med kompetensstöd och metodutveckling.
- Anordna utbildningsinsatser till myndigheter och kommuner.
- Sprida och utveckla vägledningen *Våga göra skillnad* som tagits fram av Länsstyrelsen Östergötland och testats i sex pilotkommuner i landet.
- Utveckla samverkansmetoden *Det handlar om kärlek/Kärleken är fri (2014-2017)* i samarbete med Rädda Barnen och ge stöd till insatser som förhindrar att unga blir gifta mot sin vilja.
- Utveckla och sprida vägledningen *Våga se* om att förebygga och förhindra att flickor och kvinnor blir könsstympade, samt om behovet av stöd till de flickor och kvinnor som redan har utsatts för könsstympning.
- Fördela nationella projektmedel till myndigheter, kommuner och frivilligorganisationer till förebyggande insatser.
- Utveckla metodstöd och publikationer – allt från rapporter till skrifter för att öka kunskap och medvetande hos både utsatta, allmänhet och myndigheter.
- Kartlägga föräldrastöd och ge förslag på arbetet framåt.
- Sprida information via Länsstyrelsens webbplats www.hedersfortryck.se.

Uppdraget att sprida vägledningen *Våga göra skillnad*

Vägledningen *Våga göra skillnad* togs fram som en åtgärd kopplat till regeringens *Handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga gifts bort mot sin vilja*.⁶ I handlingsplanen lyfts de unga kvinnor och män, flickor och pojkar som upplever att de har begränsningar i valet av vem de kan gifta sig med upp som en särskild riskgrupp som behöver hjälp och stöd från samhället.

⁴ I det nuvarande nätverket ingår följande myndigheter: Barnombudsmannen, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Försäkringskassan, Kriminalvården, Länsstyrelsen i Skåne län, Länsstyrelsen Stockholm, Länsstyrelsen Västra Götaland, Migrationsverket, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Nationellt centrum för kvinnofrid, Polismyndigheten, Skatteverket, Skolverket, Socialstyrelsen, Statens stöd för trossamfund och Åklagarmyndigheten. Även Sveriges Kommuner och Landsting ingår i nätverket.

⁵ Se bilaga 1.

⁶ Skr. 2009/10:229

Våga göra skillnad syftar till att öka:

- Utsattas möjligheter till att få det stöd de behöver och den rehabilitering de är i behov av oavsett var de placeras.
- Kommunens möjligheter att ge adekvat hjälp till utsatta.
- Kommunens medvetenhet om ansvar för målgruppen.
- Medvetenheten bland berörda yrkesgrupper om behovet av att utveckla professionell rehabilitering och långsiktigt stödjande insatser.
- Kvalitetsutveckla arbetet med stöd och rehabilitering för barn och unga placerade i familjehem eller i Hem för vård eller boende (HVB) på grund av att de riskerar att bli, eller har blivit gifta mot sin vilja eller utsatta för andra former av hedersrelaterat våld och förtryck.

Under 2015 fick Länsstyrelsen i uppdrag⁷ att sprida vägledningen *Våga göra skillnad*. Vägledningssuppdraget består av fem olika uppdrag:

- Det första regeringsuppdraget från 2010⁸ var att ta fram en vägledning till yrkesverksamma, *Våga göra skillnad*⁹, som syftar till att barn och unga som placeras utanför hemmet ska få det stöd och den rehabilitering de är i behov av, oavsett var de placeras.
- Det andra regeringsuppdraget, från 2011¹⁰, innebar att utveckla och testa vägledningen i sex kommuner.¹¹
- Det tredje regeringsuppdraget, som Länsstyrelsen Östergötland fick 2013¹², var att fortsätta utveckla det kompetensteam som bildades till vägledningssuppdraget, till ett Nationellt Kompetensteam.
- Det fjärde uppdraget, som gav gavs 2014¹³, var att fortsätta driva det Nationella Kompetenteamet som Länsstyrelsen bildat.
- Det femte uppdraget från 2015¹⁴ var att fortsätta sprida vägledningen *Våga göra skillnad*.

Erfarenheterna från det Nationella Kompetensteamet och den tillhörande nationella stödtelefonen beskrivs mer utförligt i rapporten om det Nationella Kompetensteamet.¹⁵

Styrning och ledning av arbetet

Uppdraget och arbetet med att utveckla och sprida vägledningen *Våga göra skillnad*¹⁶ ligger till grund för uppdragen att utveckla, driva och ansvara för det Nationella Kompetensteamet.¹⁷

Arbetet med Länsstyrelsen Östergötlands uppdrag som rör hedersrelaterat våld och förtryck bedrivs på Enheten för social hållbarhet. För arbetet med *Våga göra skillnad* bildades dock en särskild styrgrupp med landshövdingen i Östergötland som ordförande. I styrgruppen har

⁷ S2015/04530/RS.

⁸ IJ2010/961/JÄM.

⁹ Rapport 2011:14.

¹⁰ U2011/4322/JÄM

¹¹ De sex pilotkommunerna var Borlänge, Karlstad, Norrköping, Söderhamn, Umeå och Västerås.

¹² U2013/5290/JÄM.

¹³ 2014/2666/UC.

¹⁴ S2015/04530/RS (delvis).

¹⁵ Rapport 2016:04.

¹⁶ U2011/4322/JÄM.

¹⁷ U2013/5290/JÄM; 2014/2666/UC; S2015/07973/RS.

det funnits representanter för Polismyndigheten,¹⁸ Socialstyrelsen och Norrköpings kommun. Styrgruppens uppgift har varit att leda och planera arbetet på en övergripande nivå.

Styrgruppen har ombildats till en samverkansgrupp och har fortsatt sitt arbete med uppdraget att utveckla, driva och ansvara för ett Nationellt Kompetensteam. I dagsläget medverkar landshövdingen, länsrådet, enhetschef, utvecklingsledare och deltagare i det Nationella Kompetensteamet samt representanter för Polismyndigheten och Socialstyrelsen. Samverkansgruppens uppgift är densamma som den tidigare styrgruppens och en utgångspunkt i arbetet är att ha ett helhetsperspektiv som omfattar samtliga uppdrag inom området.

¹⁸ Tidigare Rikspolisstyrelsen.

Kapitel 2 Spridningen av vägledningen *Våga göra skillnad*

I detta kapitel beskrivs Länsstyrelsen Östergötlands arbete med att sprida vägledningen *Våga göra skillnad*.

Länsstyrelsen Östergötland insatser - om arbetet med spridning av vägledningen

Arbetet med att sprida vägledningen *Våga göra skillnad* har skett genom samverkan med bland annat skyddade boenden och länsstyrelserna. En viktig del i det tidigare regeringsuppdraget *Våga göra skillnad* var att möjliggöra strukturer för samverkan på nationell, regional och lokal nivå mellan olika verksamheter. Under 2016 är planen att vägledningen ska uppdateras och också utvecklas på webbplatsen www.hedersfortryck.se.

Länsstyrelsen Östergötland har utvecklat och spridit de arbetssätt som presenteras i *Våga göra skillnad*. Under arbetets gång har det uppmärksammats att det fortfarande finns ett stort behov av resurser och förutsättningar för att skapa ett hållbart och mer långsiktigt arbete som efterfrågats av aktörer, myndigheter och verksamheter på lokal och regional nivå. Länsstyrelsen Östergötland har även, i samarbete med Söderhamns kommun, tagit fram ett metodstöd *Våga stå kvar!*¹⁹ för att visa på en modell som går att ha som stöd i arbetet.

För att sprida och implementera vägledningen *Våga göra skillnad* har Länsstyrelsen fokuserat på att få myndigheter att samverka med varandra, att förse myndigheter med kunskap samt att myndigheter ska vara medvetna om varandras roller och ansvar i ärendehantering när barn och unga söker hjälp. För att få till en fungerande samverkan samt implementera ett arbetssätt på lokal nivå kring hedersrelaterat våld och förtryck krävs ett omfattande arbete.

Länsstyrelsen Östergötland har under 2015 genomfört olika satsningar som t.ex. utbildningar för olika yrkesverksamma på lokal och regional nivå, tagit fram vägledningen *Våga se*²⁰ – *En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstympade*, informationsfilmer och lanserat en ny webbplats, www.hedersfortryck.se.

Utbildningsinsatser

Länsstyrelsen Östergötland har genomfört cirka 120 utbildningsinsatser²¹ kopplat till regeringsuppdraget. Insatserna har till stor del skett i samarbete med andra länsstyrelser runt om i landet. Utbildningarna har varit riktade till relevanta myndigheter och verksamheter som till exempel socialtjänst och skola. Detta för att tydliggöra varje professions ansvarsområde samt identifiera vad som krävs för att rådande lagstiftning ska bli gällande i praktiken för de barn och unga som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck samt hur de ska få det stöd och skydd de har rätt till och är i behov av. De riktade utbildningarna, med möjlighet till uppföljning, har genomförts i flera län och fortsätter under 2016.

¹⁹ Länsstyrelsen Östergötland (2014) *Våga stå kvar!* – En mindre kommuns erfarenheter av ett framgångsrikt arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck.

²⁰ Länsstyrelsen Östergötland (2015) *Våga se* – En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstympade.

²¹ Se bilaga 2 förteckning över utbildningsinsatser.

Två exempel på utbildningsinsatser

Nedan följer två exempel på riktade utbildningsinsatser för att sprida vägledningen till flera kommuner och verksamheter i två län. Dessa insatser har genomförts i samarbete med länsstyrelserna i de två länen.

Exempel 1: Västra Götalands län

Ett exempel på utbildningsinsats är samarbetet med Länsstyrelsen Västra Götalands län. Där har det anordnats utbildningsinsatser för fem kommuner. Det Nationella Kompetensteamet utbildade kommunerna i *Våga göra skillnad* i två dagar. Kommunerna fick i uppgift att kartlägga/se över hur de arbetar med hedersrelaterat våld och förtryck i respektive kommun. Länsstyrelsen Östergötland hade sedan en uppföljningsdag med samtliga kommuner där alla redovisade hur de hade försökt gå vidare i arbetet på lokal nivå. De fem kommunerna hade kartlagt bland annat kunskapsnivån hos berörda yrkesverksamma i dessa frågor, antal aktuella ärenden, samverkan, handlingsplaner, rutiner m.m.

Kommunerna visade på ett genomtänkt arbete där de kunde identifiera behovsområden, ansvarsområden och hur man ska gå vidare med arbetet för att förankra frågorna i ordinarie rutiner och verksamheter. Kommunerna hade kommit olika långt och inspirerades av varandras tankar, förslag, idéer och arbete. Länsstyrelsen Östergötland fanns med som stöd i detta arbete och kunde bidra med flera punkter för hur man ska arbeta vidare utifrån de behovsområden som kommunerna hade identifierat.

Exempel 2: Kronobergs län

Länsstyrelsen Östergötland arrangerade i samarbete med Länsstyrelsen Kronoberg en tvådagarsutbildning för samtliga kommuner i länet. Yrkesverksamma träffades den ena utbildningsdagen som innehöll en gemensam genomgång av hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer såsom t.ex. barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning. Det gjordes sedan en yrkesvis uppdelning för bland annat personal inom socialtjänst och skola för att få riktad information kring de olika rollerna och ansvarsområdena. Dagen avslutades med en genomgång av det fortsatta arbetet. Deltagarna fick framföra de frågor och behov de hade till ansvariga politiker och chefer som kom till utbildningen dagen efter:

- Viktigt att kartlägga i kommuner hur många barn och unga som lever med dessa villkor för att tillsätta resurser efter behov.
- Utse personal som får spetskompetens i dessa ärenden inom alla relevanta myndigheter. Se till att de får mandat att ta fram fungerande arbetsrutiner/riktlinjer och tillsammans med chefer och politiker se till att de implementeras. Rutinerna måste innehålla frågeställningar, hur svaren ska hanteras och vilka åtgärder som ska vidtas.
- Se till att personal får ta del av senaste forskningen inom området.
- Se över förutsättningar för att göra riskbedömningar för de utsatta.
- Det finns många som vill åta sig detta arbete, det krävs bara mandat att få göra arbetet.
- Avsätta resurser i budgeten, detta problemområde finns och ökar hela tiden.
- Se till att beställa de böcker och material som finns för att få praktisk vägledning och stöd.

Kommunerna kommer nu med utgångspunkt i erfarenheterna från den kartläggning som gjordes under 2015 i kommunerna i Kronobergs län på uppdrag av Länsstyrelsen Kronoberg, samt genom ny kunskap från utbildningsdagarna arbeta fram rutiner för att skapa hållbar långsiktighet. I maj 2016 kommer detta arbete att följas upp. Som stöd i arbetet

använder de yrkesverksamma det material som Länsstyrelsen Östergötland har tagit fram. På webbplatsen www.hedersfortryck.se kan de även ta del av andra myndigheters metodmaterial, handböcker och vägledningar. Länsstyrelsen Östergötland finns även tillgänglig under denna process genom Skype-handledning vid behov.

I utbildningsinsatser initierade av det Nationella Kompetensteamet har en uttalad ambition varit att både ha moment som syftar till ökad kunskap såväl som hur denna kan implementeras i den egna verksamheten. De kunskaphöjande insatserna har synliggjort hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstypning av flickor och kvinnor samt konsekvenserna för de utsatta. Den nya lagstiftningen om stärkt skydd mot tvångsäktenskap och barnäktenskap samt utsatthet kopplat till intellektuell funktionsnedsättning och HBTQ-personers särskilda sårbarhet har också varit viktiga teman. Även implementering tas upp samt hur man kan arbeta främjande, förebyggande och åtgärdande inom olika verksamheter. Erfarenheter från *Våga se, Våga göra skillnad* och *Våga stå kvar!* sprids liksom exempel på projekt som *Det handlar om kärlek*,²² *Kärleken är fri*, *Mognad och livsutrymme*, *Hederssnack* och metodstöd från Länsstyrelsen Östergötland och andra aktörer.

Andra utbildningsinsatser och konferenser

Länsstyrelsen Östergötland har arrangerat eller varit medarrangör i ett stort antal utbildningstillfällen och konferenser under 2015. Det har bland annat, i samarbete med andra länsstyrelser, genomförts fem större regionala konferenser på temat *Gift mot sin vilja* med fokus på den nya lagstiftningen mot barnäktenskap och tvångsäktenskap, med ett antal olika yrkesgrupper som till exempel lärare, poliser och socialsekreterare som målgrupp. Dessa konferenser har lett till att efterfrågan på ytterligare konferenser har ökat, bl.a. från Åklagarmyndigheten. Dessutom har det i samarbete med länsstyrelserna anordnats större regionala konferenser för att sprida vägledningen *Våga göra skillnad*. Tillsammans med Skolverket har Länsstyrelsen Östergötland arrangerat utbildningsinsatser och tillsammans med Socialstyrelsen och Sveriges kommuner och landsting (SKL) arrangerat en nationell konferens om könsstypning av flickor och kvinnor. Utöver det har flera personer i det Nationella Kompetensteamet deltagit i ett stort antal konferenser och utbildningstillfällen om hedersrelaterat våld och förtryck generellt men även om könsstypning av flickor och kvinnor²³ med geografisk spridning i hela Sverige. Länsstyrelsen Östergötland och det Nationella Kompetensteamet arrangerade också sex seminarier under Almedalsveckan 2015. Personer i det Nationella Kompetensteamet har även medverkat som utbildare eller föreläsare på andra myndigheters och organisationers konferenser.

Det finns ett stort behov av fortsatta utbildningsinsatser, Länsstyrelsen Östergötland får in ett stort antal förfrågningar om föreläsningar. Inom myndigheter som t.ex. socialtjänsten är personalomsättningen hög vilket innebär att kunskapen ständigt behöver förnyas. De behöver även kunna erbjudas fortbildning inom området för möjlighet till spetskompetens på lokal nivå.

Underlag för utveckling och implementering för det lokala arbetet

För att kunna ge stöd i utvecklingsarbetet har Länsstyrelsen tagit fram *Underlag för utveckling och implementering för det lokala arbetet*.²⁴ Kommunerna har tillsammans med sina samverkanspartners på den lokala nivån genom underlaget fått stöd för att kunna identifiera vad som fungerar eller vad som brister i kommunens och olika verksamheters arbete inom

²² www.dinarattigheter.se

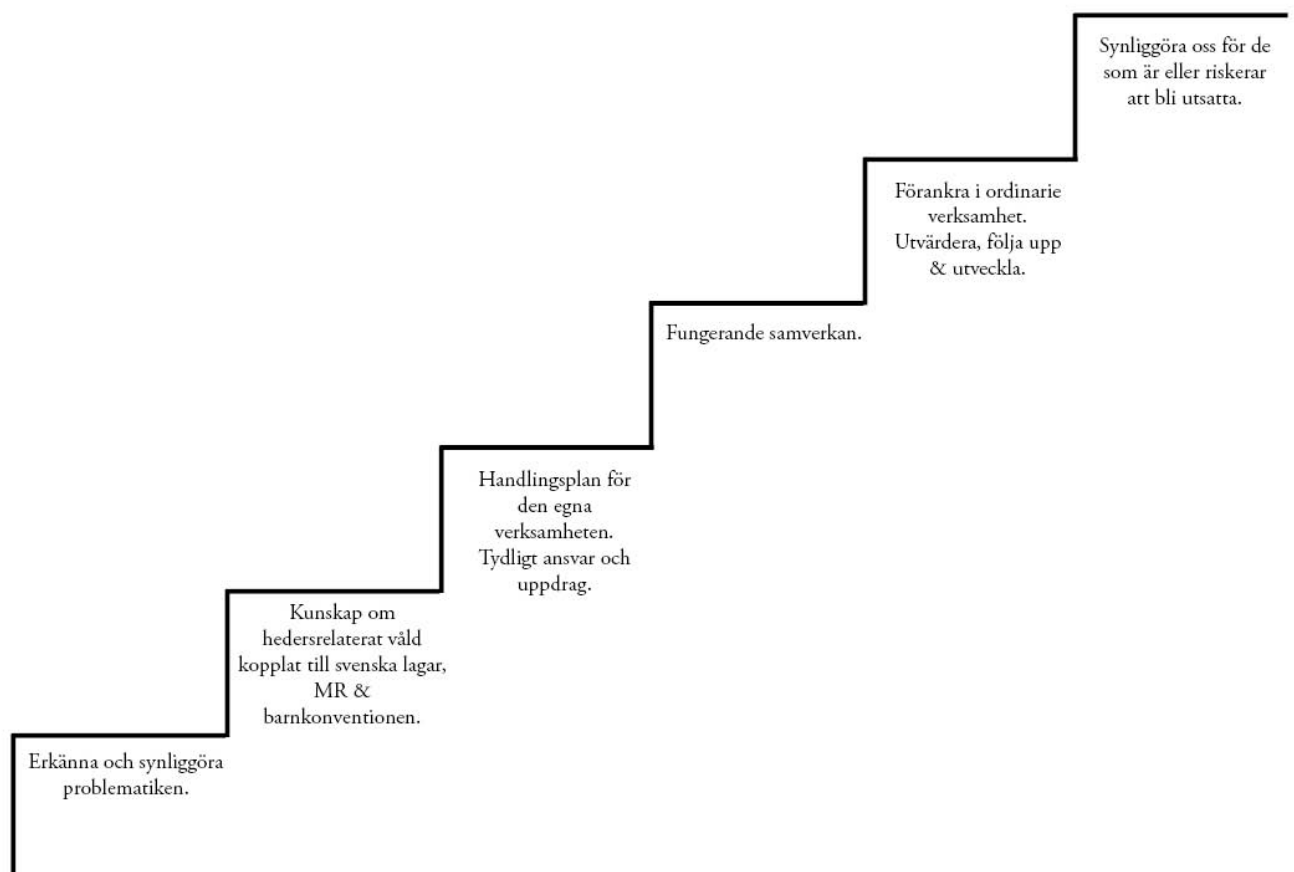
²³ I samband med att vägledningen *Våga se* har spridits

²⁴ Se bilaga 3.

området hedersrelaterat våld och förtryck. De har kunnat se både hinder och möjligheter samt vilka förutsättningar och ansvar de har för att vidare utveckla arbetet inom området. När Länsstyrelsen Östergötland i samarbete med övriga länsstyrelser, sedan samlar kommunerna för uppföljning får de även presentera en lägesbeskrivning, om vad som hänt och hur arbetet fortskrider sedan första utbildningstillfället.

När det gäller att synliggöra arbetet med att förhindra att unga utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck är det viktigt att tänka på hur frågan ska presenteras och arbetas med på alla nivåer:

- Främjande och förebyggande arbete i ett tidigt stadium. När det gäller det generella främjande arbetet är det viktigt att alla barn och ungas verklighet blir synliggjord. Vid förebyggande insatser är det viktigt att tydligt prata och reflektera kring det som ska förebyggas. Här gäller det att informera om relevant lagstiftning, synliggöra barns rättigheter, reflektera kring vad som menas med kroppslig integritet samt vad rätten att forma och påverka sitt eget liv innebär. Samtala om relationer, rätten till att ha relationer utan krav på äktenskap, vad det innebär att få välja vem man vill vara/leva med samt konsekvenser av att inte få välja själv. I detta arbete är det viktigt att informera barn och unga om var de kan söka stöd när deras rättigheter kränks. Dessa satsningar måste göras både riktade mot barn och unga men även gentemot vårdnadshavare.
- Åtgärda: samhället har ansvar för att agera när barn och unga utsätts för övergrepp såsom t.ex. hot, våld eller att de riskerar att giftas bort mot sin vilja eller redan har blivit bortgifta mot sin vilja.
- Det behövs fungerande rutiner inom respektive verksamhet samt en fungerande samverkan.
- Arbetet måste förankras på chefsnivå och kontinuerligt följas upp.

Utdrag ur Underlag för utveckling och implementering

Nedan följer ett utdrag ur dokumentet Underlag för utveckling och implementering, se bilaga 3.

Var står vi idag?

Det är angeläget att göra en behovsinventering och nulägesanalys inom den egna verksamheten/organisationen/kommunen av arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som t.ex. barnåktenskap, tvångsåktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor. Följande aspekter är viktiga att diskutera och belysa när deltagarna på utbildningarna reflekterar kring sitt nuvarande arbete inom området:

- Vilken kunskapsnivå har vi? (om lagstiftning, barns behov och HRV-problematiken)
- Finns det förståelse för de utsattas sammanhang och behov?
- Har vi rutiner/handlingsplan för den här typen av ärenden? (och är rutinerna eller handlingsplanen kända, aktuella och används?)
- Har vi statistik på omfattningen av utsatta i kommunen?
- Har vi kännedom om antalet aktuella ärenden? (inom förskola, skola, hälso- och sjukvård, socialtjänst och polis)
- Har vi rutiner för att följa upp insatser och det övergripande arbetet på verksamhetsnivå?
- Finns ekonomiska och organisatoriska resurser avsatta?
- Har vi en fungerande organisation och samverkansformer (internt/externt)?
- Vilket stöd och mandat har vi från chefer och politiker?

Hur tänker vi gå vidare?

Utifrån ovanstående diskussion och reflektioner, behovsinventering och nulägesanalys: Vad krävs för att vi ska införa, använda och vidmakthålla ett fungerande arbete för personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

- Hur ska vi få tillgång till den kunskap och kompetens vi behöver?
- Hur får vi tillgång till de ekonomiska och organisatoriska resurser som behövs?
- Hur tar vi fram eller utvecklar fungerande rutiner/handlingsplan?
- Hur ska vi synliggöra målgruppen inom vår kommun? (Via t.ex. kartläggningar, statistik, skolenkäter och inventering av befintliga ärenden, se SOSFS 2014:4, *dinarattigheter.se*, *Våga stå kvar!* och *Våga se*)
- Vad har vi för erfarenheter av att arbeta förebyggande och främjande med barn och föräldrar?
- Hur skapar vi fungerande samverkansformer?
- Vad krävs för att stärka och utveckla samarbetet med andra aktörer på ett konstruktivt sätt?
- Hur ska vi följa upp vårt arbete? (t.ex. när vi har identifierat utsatta, anmält, utrett, gjort insatser inom förskola, skola, hälso- och sjukvård, socialtjänst och polis)
- Hur kan vår organisation kvalitetssäkra och följa upp arbetet? (se t.ex. SOSFS 2011:9)
- Vem i vår verksamhet tar ansvaret för att utveckla arbetet framöver?

Länsstyrelsen Östergötlands material m.m. som stöd i arbetet

I arbetet erbjuder Länsstyrelsen Östergötland material att ta stöd av – vägledningar, handledningar, metodstöd, böcker, informationsfilmer om lagstiftningen mot barnåktenskap och tvångsåktenskap, informationsfilmer om lagstiftningen mot könsstympning av flickor

och kvinnor, affischer, kampanjmaterial till skola och socialtjänst. Allt material går att beställa kostnadsfritt på Länsstyrelsens webbplats: www.hedersfortryck.se.

Förutsättningar för implementering och förankring

Erfarenheter visar att det krävs tid för att förankra ett omfattande förändringsarbete lokalt. Det är inte tillräckligt att ha en vilja att förändra befintliga rutiner genom att exempelvis tillsätta en eller fler personer som ska arbeta specifikt med dessa frågor. För att åstadkomma en varaktig förändring krävs att man i det lokala planeringsarbetet involverar berörda politiker och chefer så att de ger mandat att kunna knyta samman verksamheter för att skapa en hållbar struktur för fungerande samverkan genom tydliga rutiner. Dessutom krävs rutiner för kontinuerliga utbildningsinsatser på alla nivåer likväl som rutiner för uppföljning och utvärdering. Ett av målen med vägledningen var att retoriken skulle bli praktik och rådande lagstiftning tillämpas för att tidigt synliggöra utsattas situation och behov samt ge stöd och skydd. I detta arbete finns underlaget för implementering och utveckling att tillgå.

Om implementering, förändringsarbete och nya arbetssätt

Länsstyrelsen Östergötland anser att det behövs ett fortsatt arbete för ökad kvalitet, likvärdighet och jämlikhet i socialtjänstens, hälso- och sjukvårdens m.fl. aktörers arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Förändringsarbete tar ofta lång tid men genom att använda forskningsbaserad kunskap om implementering ökar chanserna att lyckas.²⁵ Implementeringsprocessen går att beskriva som fyra faser:

Behovsinventering

Förändringsarbete bör starta med en inventering av vilket behov man har av nya metoder och arbetssätt.

Införande

När en behovsinventering gjorts och det finns ett beslut om att införa en ny metod/arbetssätt, är nästa steg att säkerställa nödvändiga resurser som t.ex. lokaler, tid och aktiviteter, nytt material, rekrytering och utbildning av personal.

Användning

Varje metod innehåller delar som utgör grunden i arbetssättet/metoden, dessa delar kallas kärnkomponenter. En viktig del i implementeringen av en ny metod är att använda kärnkomponenterna på det sätt som är avsett.

Vidmakthållande

Verksamheter som har lyckats behålla ett evidensbaserat arbetssätt har ofta starka ledare som lyckats med att visa fördelarna med att driva en verksamhet baserad på kunskap om forskning. Goda ledare skapar ett arbetsklimat som stödjer en ständig utveckling och förbättring av de insatser som ges, med fokus på att förbättra för slutmålgruppen.

²⁵ Socialstyrelsen (2012) *Om implementering*.

Kapitel 3 Utvecklingsområden och förslag

I detta kapitel beskrivs utvecklingsområden i arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck som identifierats i arbetet med att sprida vägledningen *Våga göra skillnad*. I kapitlet lämnas även förslag till fortsatta insatser inom området, insatser som har koppling till det uppdrag som redovisas i denna rapport. I rapporten om det Nationella Kompetensteamet (2016:04) presenteras ytterligare förslag.

Alla barn och ungas rättigheter och behov

Barn och unga som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck, deras rättigheter och behov måste lyftas upp och diskuteras oftare. Myndigheter och verksamheter måste få tillgång till kunskap och kompetens. Berörda myndigheter behöver se över sina rutiner och om de efterföljs samt sitt förhållningssätt och dessutom klargöra vilka ansvarsområden som gäller för berörda yrkesgrupper och verksamheter på lokal nivå. Verksamheter i olika kommuner hanterar barn och ungas utsatthet på varierande sätt. När det gäller ensamkommande barn som kommer till Sverige och befinner sig i ett barnäktenskap har detta blivit oerhört tydligt i samtal till den nationella stödtelefonen. I dessa ärenden har det även framkommit att gode mäns inställning skiljer sig åt. Mot bakgrund av vad som framkommit i samtalen och i arbetet med att sprida *Våga göra skillnad* anser Länsstyrelsen Östergötland att det är viktigt att synliggöra behovet av riktade insatser till ensamkommande flickor och pojkar, såväl förebyggande som åtgärdande insatser, se mer i rapporten om det Nationella Kompetensteamet (2016:04).

En av de viktigaste iakttagelserna från såväl den nationella stödtelefonen som det Nationella Kompetensteamets övriga arbete med bl.a. att sprida vägledningen *Våga göra skillnad* är barns allvarliga och omfattande utsatthet. Det finns behov av ett ökat fokus på kunskap om barns utsatthet, deras livsvillkor och utsatta belägenhet. Detta är också något som Länsstyrelsen Östergötland har tagit upp i remissvaren på två betänkanden: *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*²⁶ och *Barns och ungas rätt vid tvångsvård*.²⁷ Detta är viktigt eftersom det aktualiserar flera frågor som generellt inte behandlas eller tas upp i nationella satsningar inom området mäns våld mot kvinnor. Det handlar om förövare som barnet står i ett starkt beroendeförhållande till och där vi vet mindre (än när det gäller mäns våld mot kvinnor) om t.ex. deras möjlighet att sätta ord på sin utsatthet, bryta upp och återhämta sig.

Samhällets begränsade möjligheter att nå barn med skydd, stöd och behandling framkommer också av en nyligen publicerad studie där alla ansökningar enligt 2 § LVU för barn mellan 13-18 under ett år i Sverige har granskats.²⁸ Av studien framkommer att av alla 196 barn som var aktuella för vård enligt 2 § LVU så uppgavs 70 procent, 137 barn, ha utsatts för våld. Av dessa beskrevs 46 ungdomar som utsatta för våld knutet till heder, tvångsäktenskap och oskuld. Ett centralt resultat i studien var att ungas egna aktiva avslöjande av våldsutsatthet och behov av skydd kan ses som avgörande för att de skulle aktualiseras för vård enligt 2 § LVU. Av de 137 unga för vilka våldsutsatthet lyftes fram kategoriserades 71 procent som att de själva tagit initiativet till att berätta om våldet och att söka skydd. Processen efter att våldet avslöjats för myndigheter beskrevs i majoriteten av ärendena som mycket svår för de unga med hög grad av press, hot, förnekande och skuldbeläggande från både våldsutövande och

²⁶ SOU 2015:55.

²⁷ SOU 2015:71.

²⁸ Linell, H. (2015) The process of disclosing child abuse: a study of Swedish Social Services protection in child abuse cases. *Child and Family Social Work*.

icke våldsutövande närstående. Resultaten visar att närståendes våldsutövande pågått under lång tid utan att ha uppmärksammats av myndigheter eller utan att tidigare anmälan, utredning och frivilliga insatser enligt socialtjänstlagen räckt för att skydda barnen från upprepat våld. Detta aktualiserar vikten av att reflektera kring vilka möjligheter myndigheter har att upptäcka våldsutsatthet, veta om barn skyddas från närståendes våld under pågående utredning enligt socialtjänstlagen och säkerställa att de får tillgång till långsiktigt skydd, stöd och behandling efter avslutad utredning.

I remissvaret på betänkandet *Barns och ungas rätt vid tvångsvård*²⁹ betonar Länsstyrelsen Östergötlands att det ofta läggs en alldeles för stor börda på barn att vara delaktiga i anmälan, utredning och insatser som rör hedersrelaterat våld och förtryck. Utredningar kring våld präglas ofta av ord mot ord-situationer där extern bevisning saknas. Istället läggs en stor börda på barnet att själv beskriva sin utsatthet för våld och sitt behov av skydd. Om barnet under utredningen, exempelvis under det omedelbara omhändertagandet enligt LVU, tar tillbaka sina uppgifter kan socialtjänsten inte sällan tveka inför att ansöka om vård enligt LVU. Vid sidan av andra utvecklingsområden kring våldsutsatta barn, anser Länsstyrelsen Östergötland i remissvaret att det är viktigt att ansvariga myndigheter resonerar kring hur de kan avlasta barn vad gäller att initiera och bära bevisbördan i en skyddsprocess.

Ensamkommande barn och barnäktenskap

Mot bakgrund av vad som framkommit i samtal till den nationella stödtelefonen och i arbetet med att sprida vägledningen *Våga göra skillnad* anser Länsstyrelsen Östergötland att det är viktigt att synliggöra behovet av riktade insatser till ensamkommande flickor och pojkar, såväl förebyggande som åtgärdande insatser. Många av dessa flickor och pojkar kommer från odemokratiska och ojämställda samhällen. Länder där bl.a. mänskliga rättigheter, kvinnors rättigheter och barns rättigheter kränks allvarligt. Alla ensamkommande barn och unga har rätt till att få information och kunskap om sina rättigheter, möjligheter och skyldigheter. Det är dock viktigt att både betona och ta hänsyn till att dessa flickor och pojkar inte på något sätt utgör homogena grupper – och därför inte heller deras behov av insatser.

Sverige har sedan den 1 juli 2014 en lagstiftning mot barnäktenskap och tvångsäktenskap. Mot bakgrund av den nya typ av utsatthet som Länsstyrelsen Östergötland uppmärksammat vad gäller ensamkommande flickor³⁰ och mot bakgrund av internationella larmrapporter om en ökning av barnäktenskap, särskilt bland syriska flyktingar³¹ anser Länsstyrelsen Östergötland att det är nödvändigt med en översyn av lagstiftningen mot barnäktenskap. Inom ramen för en översyn finns behov av att se över lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap eftersom denna lag krockar med den nya svenska lagstiftningen mot barnäktenskap och tvångsäktenskap när det gäller erkännande av barnäktenskap ingångna i utlandet. Länsstyrelsen Östergötland uppmärksammade även Justitiedepartementet i början av 2015 på konsekvenserna av skrivelserna i lagen (1904:26 s.1).

Länsstyrelsen Östergötland har i denna fråga dels agerat i ett ärende som rörde att en 14-årig flickas äktenskap godkändes av Skatteverket. Länsstyrelsen har dels tagit kontakt med Migrationsverket under hösten 2015 och tillsammans med dem haft möten med

²⁹ SOU 2015:71

³⁰ Se även Länsstyrelsen Östergötlands rapport 2016:03 om det Nationella Kompetensteamet.

³¹ http://emn.ypes.gr/images/docs/EMN_QUERIES/EMN_QUERIES_2015_TILL_7_2015/2015_66_0_emn_ahq_syrian_child_brides_in_the_asylum_procedure_wider_dissemination.pdf.

Socialstyrelsen, SKL, Samordnaren mot prostitution och människohandel samt polis från NOA³² för att på nationell nivå diskutera situationen och synliggöra dessa flickor och deras situation. Länsstyrelsen Östergötlands uppfattning är att inga barn ska leva i ett barn- eller tvångsäktenskap. Alla barn ska ha samma rättigheter till utbildning, trygghet och till att forma sina liv.

Chefers och politikers ansvar

I arbetet med att sprida vägledningen och i samtal till nationella stödtelefonen framkommer att det inte är ovanligt att personal uppger att saknar stöd från en chef eller saknar kollegor att "bolla" sina funderingar med. Personalen kan mycket väl ha kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck och erfarenhet av ärenden, men de känner sig ensamma i sitt arbete vilket skapar en känsla av otrygghet, osäkerhet och maktlöshet.

Det krävs att verksamheterna investerar i sin personal för att verkligen kunna hjälpa de som är utsatta och det måste finnas tydliga funktioner/personer som ansvarar för våld i nära relation och som har kunskap om hedersrelaterat våld och förtryck.

Samverkan

Det finns behov av samverkansgrupper mellan relevanta myndigheter. Samverkansgruppen kan sedan ta ansvar för att sprida kunskap inom respektive myndighet. Dessa ska också fungera som dörröppnare på respektive myndighet.

Myndigheters skyldighet att samverka är rättsligt reglerad i två avseenden. Det ena gäller socialtjänsten särskilda skyldigheter. Enligt 5 kap. 1a § SoL, ska socialnämnden, i frågor som rör barn som far illa eller riskerar att fara illa, samverka med samhällsorgan, organisationer och andra som berörs. Det andra gäller samverkan mellan myndigheten i allmänhet enligt 6 § Förvaltningslagen. Länsstyrelsen Östergötlands erfarenhet är att det föreligger brister i båda avseenden och att det blev tydligt när kommunerna engagerades i vägledningsuppdraget. I de kommuner där brister förelåg avseende samverkan uppstod det, trots deltagande i vägledningsuppdraget, även särskilda svårigheter vad gällde att utveckla nya organisationsformer. Vår uppfattning är att samverkan på lokal nivå kan försvåras av rådande organisationsstrukturer och att det sålunda kräver ett engagemang och ansvar på högsta politiska nivå och på chefsnivå för att få till stånd ett förändringsarbete.

Kostnader för placeringar

Kostnaderna för placeringar kan bli väldigt stora för kommunerna. Detta har framkommit i samtal med kommuner som medverkat i utbildningsåtgärder samt i samtal till den nationella stödtelefonen. Detta upplevs som ett problem bland t.ex. många socialsekreterare. I de fall kostnader får styra om placeringar sker eller inte eller vilken slags placering som görs, riskerar man att bortse från ett brottsofferperspektiv och att barns och ungas behov av skydd och stöd inte tillgodoses. Det kan också medföra en risk för att socialtjänsten på grund av ekonomiska skäl arbetar för att utsatta barn och unga ska återvända till sina familjer trots att detta innebär risker för dem. Det har exempelvis framkommit att handläggare av detta skäl kan känna press från sina chefer att de ska arbeta för att få hem barn och unga. Ekonomiska aspekter är ett viktigt perspektiv att lyfta när ytterligare åtgärder görs på barn- och ungdomsvården. I kontakt med yrkesverksamma har de också lyft att:

- Flera kommuner ser familjebehandling som en lösning på allvarliga problem då det förekommer hedersrelaterat våld i en familj vilket utsätter barn för fara trots att socialtjänsten fått kännedom om allvarlig utsatthet. När det gäller våldsutsatta vuxna i

³² Nationella operativa avdelningen, Polismyndigheten.

en relation bygger arbetet på att motivera kvinnor att lämna. I dessa fall bygger motivationsarbetet att få utsatta barn och unga att gå tillbaka till familjen och våldet.

- I vissa kommuner prioriteras inte arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck, och man ser inte allvaret i ärenden, utan de bedöms som inte så allvarliga vilket gör det svårt att få gehör om barnens faktiska utsatthet och behov av t.ex. skydd.
- Att satsa på fortbildning gör att det skapas förutsättningar att hantera ärenden bättre från början vilket är kostnadseffektivt. Idag är synsättet kortsiktigt på kompetensutveckling i ett samhällsekonomiskt perspektiv.
- Vikten av att ha föräldrastödsutbildning med tydligt fokus på dessa frågor för nyanlända och som en tydlig del i dels samhällsinformationen för nyanlända, men även på SFI-undervisningen. Vårdnadshavare ska få information om den lagstiftning som råder samt om barn och ungas rättigheter utifrån barnkonventionen.

Länsstyrelsen Östergötlands förslag

Länsstyrelsen Östergötland anser att det finns fortsatt behov av att nationellt bedriva ett strategiskt och övergripande arbete med att sprida kunskap och information genom utbildningsinsatser, arbete med nationellt metodstöd samt att det finns tillgång till konkreta råd och stöd för yrkessamma och ideellt verksamma. Det finns mycket kvar att göra för att bygga ett hållbart system såväl nationellt, regional som lokalt för att se till att arbetet fortsätter utvecklas så att de utsattas behov och deras grundläggande rättigheter tillgodoses oavsett var i Sverige de är bosatta.

Länsstyrelsen Östergötland föreslår:

- Att en översyn görs och åtgärder vidtas när det gäller lagstiftning som berör barnäktenskap (inklusive lagen (1904:26 s.1) om vissa internationella rättsförhållanden rörande äktenskap och förmynderskap) samt se över myndigheters rutiner i förhållande till flickor som blivit bortgifta som barn.
- Långsiktiga uppdrag för att fortsätta det redan påbörjade arbetet med att sprida vägledningarna *Våga se* och *Våga göra skillnad*.
- Regelbundet följa upp det arbete som påbörjats i landet, via de olika länsstyrelserna.
- Fortsätta sprida information om den nya lagstiftningen mot barnäktenskap och tvångsäktenskap.
- Identifiera kommuner som kommit längre i sin utveckling och bygga upp en struktur dels för utvecklingsarbete och erfarenhetsutbyte, dels för att de ska kunna vara ett stöd för kommuner som nyligen börjat detta utvecklingsarbete. Detta skulle länsstyrelserna kunna ansvara för.
- Riktade informations- och utbildningsinsatser till chefer och politiker på alla nivåer för att synliggöra deras ansvar för målgruppen.
- Fortsätta utveckla lättillgängligt och användarvänligt informationsmaterial till barn och unga samt föräldrar.
- Att hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor, alltid synliggörs och ingår som en del i de publikationer och utbildningar om barn och unga som far illa eller riskerar att fara illa, som andra myndigheter tar fram till yrkesverksamma.

Referenser

European Migration Network:

http://emn.yypes.gr/images/docs/EMN_QUERIES/EMN_QUERIES_2015_TILL_7_2015/2015_660_emn_ahq_syrian_child_brides_in_the_asylum_procedure_wider_dissemination.pdf

Linell, H. (2015) *The process of disclosing child abuse: a study of Swedish Social Services protection in child abuse cases. Child and Family Social Work*

Länsstyrelsen Östergötland (2011). *Våga göra skillnad. En vägledning om skydd, stöd och rehabilitering av unga som varit utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck*. Rapport 2011:14.

Länsstyrelsen Östergötland (2014) *Våga stå kvar! – En mindre kommuns erfarenheter av ett framgångsrikt arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck*.

Länsstyrelsen Östergötland (2015) *Våga se – En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstypade*. Rapport 2015:16

Länsstyrelsen Östergötland (2016) *Slutredovisning - Uppdrag att genomföra insatser för att utveckla ett nationellt kompetensteam för att samordna och stödja arbetet för att motverka tvångsäktenskap och barnäktenskap liksom mot hedersrelaterat våld och förtryck*. Rapport: 2016:03

Länsstyrelsen Östergötland (2016). *Slutredovisning - Uppdrag att sprida vägledningen Våga se – om stöd, vård och skydd av flickor som är eller riskerar att bli könsstypade* (2016:04)

Rädda Barnen:

www.dinarattigheter.se

Socialstyrelsen (2012) *Om implementering*.

SOU 2015:55. *Nationell strategi mot mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld och förtryck*

SOU 2015:71. *Barns och ungas rätt vid tvångsvård. Förslag till ny LVU*

Bilagor

Bilaga 1 Länsstyrelsen Östergötlands regeringsuppdrag

1. **Ju2005/11057/IM** Uppdrag om nationella och regionala insatser mot s.k. hedersrelaterat våld
2. **Ju2006/5378/IM, Ju2006/926/IM, Ju2006/2138/IM, Ju2006/4072/IM** Uppdrag om nationella och regionala insatser mot s.k. hedersrelaterat våld
3. **IJ2007/343/JÄM, IJ2007/1356/JÄM, IJ2007/1383/JÄM, IJ2007/1721/JÄM** Uppdrag till länsstyrelserna om insatser mot hedersrelaterat våld och förtryck
4. **IJ2007/2460/JÄM, IJ2007/2878/JÄM, IJ2007/3355/JÄM, IJ2008/326/JÄM, IJ2008/354/JÄM** Uppdrag till länsstyrelserna om insatser för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck
5. **IJ2007/2460/JÄM** Medelstulldelning rörande länsstyrelsernas fortsatta uppdrag att motverka hedersrelaterat våld och förtryck

6. **IJ2007/2460/JÄM, IJ2009/2365/JÄM, IJ2010/2218/JÄM** Medelstildelning rörande länsstyrelsernas fortsatta uppdrag att motverka hedersrelaterat våld och förtryck
7. **IJ2010/961/JÄM** Uppdrag till Länsstyrelsen i Östergötlands län att genomföra insatser i syfte att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja
8. **IJ2010/1983/UF, IJ2010/2218/JÄM** Ändring av regleringsbrev för budgetåret 2010 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder
9. **IJ2009/2315/JÄM, IJ2010/112/JÄM, IJ2010/147/JÄM m.fl.** Regleringsbrev för budgetåret 2011 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder
10. **U2011/4665/UC** Uppdrag till Länsstyrelsen i Östergötlands län att göra insatser för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja
11. **U2011/4322/JÄM** Uppdrag till Länsstyrelsen i Östergötlands län att utveckla och sprida en vägledning för stöd och rehabilitering av unga
12. **U2011/7068/UC** Uppdrag att genomföra insatser för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja
13. **U2011/7064/JÄM, U2011/6952/JÄM** Regleringsbrev för budgetåret 2012 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder inom utgiftsområde 13
14. **U2013/5290/JÄM** Uppdrag att utveckla ett nationellt kompetensteam
15. **U2014/2229/JÄM** Regleringsbrev för budgetåret 2014 avseende anslag 3:1 Särskilda jämställdhetsåtgärder inom utgiftsområde 13
16. **2014/2666/UC** Uppdrag att genomföra insatser för att motverka tvångsäktenskap och barnäktenskap liksom hedersrelaterat våld och förtryck
17. **U2013/5292/JÄM** Uppdrag att ta fram vägledande material (könsstympning)
18. **S2015/04530/RS** Uppdrag att sprida vägledningen *Våga se – om stöd, vård och skydd av flickor som är eller riskerar att bli könsstympade*
19. **S2015/04530/RS (delvis)** Uppdrag att genomföra insatser för att utveckla ett nationellt kompetensteam för att samordna och stödja arbetet för att motverka tvångsäktenskap och barnäktenskap liksom mot hedersrelaterat våld och förtryck i enlighet med regeringens beslut den 3 april 2014 (U2014/2666/UC)
20. **S2015/04530/RS (delvis)** Uppdrag att sprida vägledningen *Våga göra skillnad – om skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck, riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja*
21. **S2015/04530/RS (delvis)** Uppdrag att kartlägga förebyggande insatser i form av universellt och riktat föräldrastöd syftande till att motverka hedersrelaterat våld och förtryck samt barn- och tvångsäktenskaps och kvinnlig könsstympning
22. **S2015/07973/RS** Fortsatt uppdrag att ansvara för ett nationellt kompetensteam med tillhörande stödtelefon; Fortsatt uppdrag att sprida vägledningarna *Våga göra skillnad* och *Våga se* samt aktivt främja att kommuner, landsting och organisationer använder våldsförebyggande insatser; Fortsatt uppdrag till länsstyrelserna (med samordning och redovisning av Länsstyrelsen Östergötland) att aktivt främja och lämna stöd till insatser för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck

Föreläsningar 2015 Våga göra skillnad, lagenkonferenser, HRV

Aktivitet	Datum	forts. datum	Samverkan	Antal deltagare
Föreläsning för socialtjänsten i Göteborg. Länsstyrelsen Västra Götalands län	21-jan		Nationella Kompetensteamet	30 pers
Regional konferens lag mitt, Västerås	03-feb		Nationella Kompetensteamet	125 pers
Konferens könsstämpning m. Socialstyrelsen, SKL	05-feb		Nationella Kompetensteamet	230 pers
Regional konferens lag svd, Hässelholm	04-mar		Nationella Kompetensteamet	88 pers
Föreläsning Verksamheten inom utbildningsförvaltningen, fritid- och kulturförvaltningen samt socialförvaltningen Ronneby	12-mar		Nationella Kompetensteamet	82 pers
Leda workshop för att upprätta handlingsplan skola och fritid ronneby	13-mar		Nationella Kompetensteamet	12 pers
Föreläsning Göteborg, Lst VG	19-mar		Nationella Kompetensteamet	48 pers
Regional konferens lag norr	24-mar		Nationella Kompetensteamet	97 pers
Föreläsning HRV i Lund	25-mar		Nationella Kompetensteamet	57 pers
Föreläsning Borås politiker och chefer	25-mar		Nationella Kompetensteamet	70 pers
MR-dagarna i Uppsala	15-apr		Nationella Kompetensteamet	140 pers
Juno till lärarförbundet, Vildmarkshotellet	16-apr		Nationella Kompetensteamet	81 pers
Föreläsning för brottsoffer jourerna från Gävleborg, i Gävle	18-apr		Nationella Kompetensteamet	65 pers
Föreläsning IFO Orust	21-apr		Nationella Kompetensteamet	48 pers
Föreläsning för vårdnadshavare i Boxholm	21-apr		Nationella Kompetensteamet	100 pers
Slutkonferens för pilotkommunerna. Länsstyrelsen Östergötland.	22-apr		Nationella Kompetensteamet	37 pers
Länsstyrelsen Gävleborg	23-apr		Nationella Kompetensteamet	189 personer
Halvdagskonferens våga stå kvar i Västerås för chefer, politiker från soc, skola	28-apr		Nationella Kompetensteamet	33 pers
Havldagsföreläsning Västerås alla som arbetar med ensamkommande flyktingbarn i Västmanland	28-apr		Nationella Kompetensteamet	76 pers
Nationell utbildning för åklagare	29-apr		Nationella Kompetensteamet	25 pers
Länsstyrelsen Västra Götaland GMV	06-maj		Nationella Kompetensteamet	
Föreläsning Kärleken är fri, Rädda Barnen i Stockholm	06-maj		Nationella Kompetensteamet	
Utbildning Vrinnevi	07-maj		Nationella Kompetensteamet	250 pers
Föreläsning för personal inom ensamkommande barn och ungdomar, Söderhamn.	11-maj		Nationella Kompetensteamet	
Deltog i mötet med Resursteamet mot hedersrelaterat våld och förtryck i Gävleborgs Län	12-maj		Nationella Kompetensteamet	
Föreläsning Östhammar kommun (skolpersonal)	18-maj		Nationella Kompetensteamet	
Utbildning Domstolsverket	20-maj	21-maj	Nationella Kompetensteamet	
Utbildning Bryggan Motala	20-maj		Nationella Kompetensteamet	
Utbildning åklagare , Göteborg	28-maj		Nationella Kompetensteamet	
Origo Stockholm	28-maj		Nationella Kompetensteamet	
Oskarshamn, skola, hälso- och sjukvård, socialtjänst, polis, frivilligorg.	03-jun		Nationella Kompetensteamet	133 pers
Temadag HRV och Könsstämpning Härnösand, Lst Västernorrland	04-jun		Nationella Kompetensteamet	
Seminarie Det Nationella kompetensteamet, Almedalen	30-jun		Cecilia Schelin Seidegård, Kristina Zetterström, Juno Blom, Iman Hussein, Lotta Nilsson, Mikael Thörn	33 pers
Seminarie Könsstämpning av flickor och kvinnor, Almedalen	30-jun		Kristina Zetterström, Malin Ahrne, Nationella Kompetensteamet	27 pers
Seminarie Pojkar och unga män, Almedalen	01-jul		Elisabeth Nilsson, Jenny Yourstone, Azam Quarai, Hoshi Kafashi, Nicolas Santi, Devin Rexvid	39 pers
Seminarie Kärleken är fri, Almedalen	01-jul		Cecilia Schelin Seidegård, Kristina Zetterström, Sara Muhling, Sabina Landstedt, Hoshi Kafashi, Nicolas Santi, Nationella Kompetensteamet	30 pers
Seminarie Bortförda barn, Almedalen	02-jul		Kristina Zetterström, Linda Nordin, Sara Mohammed, Nationella Kompetensteamet	30 pers
Seminarie lagen om barn- och tvångsåktenskap, Almedalen	02-jul		Elisabeth Nilsson, Linda Nordin, Morgan Johansson, Martin Permén, Gunilla von Wachenfeldt, Nationella Kompetensteamet	40 pers
Finspång skola och socialtjänst, Lst Östergötland regionalt	11-aug		Nationella Kompetensteamet	
Möte Kompetensteamet Stockholm	21-aug		Nationella Kompetensteamet	
Möte riskbedömning med Polisen, Linköping	24-aug		Nationella Kompetensteamet	
Kriminalvården, Göteborg	25-aug	27-aug	Nationella Kompetensteamet	
SKRUV, Göteborg	25-aug		Nationella Kompetensteamet	
Föreläsning för alla projektledare (Från hela landet) inom Rädda Barnen, alltså ansvariga för kärleksveckan och annat	26-aug		Nationella Kompetensteamet	
Kriminalvården, Göteborg	27-aug		Nationella Kompetensteamet	
Styrgrupp Det handlar om kärlek	28-aug		Nationella Kompetensteamet	
Möte Kompetensteamet Stockholm	02-sep	03-sep	Nationella Kompetensteamet	
Gotland, Region Gotland och Lst Gotland	07-sep	08-sep	Nationella Kompetensteamet	
Förmiddagspass: Järfälla kommun, hälso- och sjukvård, VC, BVC, MVC socialtjänst, polis	08-sep		Nationella Kompetensteamet	
Eftermiddagspass: Järfälla kommun, skola	08-sep		Nationella Kompetensteamet	203 pers
Myndighetsnätverk	10-sep		Nationella Kompetensteamet	
Polishögskolan Stockholm	14-sep		Nationella Kompetensteamet	
Konferens KS och lagen	17-sep		Nationella Kompetensteamet	
Föräldrastödsdag i Linköping	22-sep		Nationella Kompetensteamet	
HRV-internat, Skepparholmen	23-sep	24-sep	Nationella Kompetensteamet	
Eskilstuna skola, hälso- och sjukvård, rättväsande, socialtjänst, frivilligorg, Lst Södermanland i samverkan med Sörmlands kvinno- och tjejjourer	28-sep		Nationella Kompetensteamet	86 pers
Kraftsamling för chefer och politiker Härnösand, Lst Västernorrland	29-sep		Nationella Kompetensteamet	
Malmö, kvinnojourer	30-sep		Nationella Kompetensteamet	
Skolverket uppföljningsutbildning Stockholm	30-sep	01-okt	Nationella Kompetensteamet	
Karlskoga, barnmorskor	06-okt		Nationella Kompetensteamet	56 pers
Eslöv	06-okt		Nationella Kompetensteamet	80-100 pers
Finspång forskolepersonal	07-okt		Nationella Kompetensteamet	86 pers

Enköping	08-okt		Nationella Kompetensteamet	
Stockholm, tjänstemän på myndigheter samt sjukvård	09-okt		Nationella Kompetensteamet	75 pers
Eskilstuna, Bemötandedagarna kommunledningskontoret	13-okt		Nationella Kompetensteamet	58 pers
Socialtjänsten Gävle	13-okt		Nationella Kompetensteamet	
Västerås, kommunledningskontoret	14-okt		Nationella Kompetensteamet	
Nätverksmöte Kompotten Stockholm	14-okt	15-okt	Nationella Kompetensteamet	
HRV, Kruton Stockholm	14-okt		Nationella Kompetensteamet	
Föreläsning om LVU-studien, Kompottennätverket	15-okt		Nationella Kompetensteamet	
Skolverket uppföljningsutbildning Malmö	22-okt	23-okt	Nationella Kompetensteamet	
Skolforum	26-okt	27-okt	Nationella Kompetensteamet	
Ronneby kommun, skolpersonal	27-okt		Nationella Kompetensteamet	
Rädda Barnen Västerås	28-okt		Nationella Kompetensteamet	
Nyköping skola, hälso- och sjukvård, rättväsande, socialtjänst, frivilligorg, Lst Södermanland i samverkan med Sörmlands kvinno- och tjejjourer	12-nov		Nationella Kompetensteamet	
Föreläsning Stockholm, Barnahus om sexuella övergrepp mot barn	12-nov		Nationella Kompetensteamet	
Möte med Kristianstads socialtjänst	12-nov		Nationella Kompetensteamet	
Nätverksmöte HRV, Stockholm	18-nov	19-nov	Nationella Kompetensteamet	
Föreläsning om LVU-studien, Länsstyrelsenätverket	19-nov		Nationella Kompetensteamet	
Nybro, IFO, skolpersonal, socialtjänst, landstingsaktörer	19-nov		Nationella Kompetensteamet	ca 150 pers
Föreläsning för åklagarna i Jönköping	20-nov		Nationella Kompetensteamet	200 pers
Föreläsning Länsstyrelsen Norrbotten, politiker och våldsnätverk	23-nov		Nationella Kompetensteamet	
HRV Luleå, Lst Norrbotten	23-nov		Nationella Kompetensteamet	
Möte SKRUV, Biskopsgården	23-nov		Nationella Kompetensteamet	
Föreläsning för lärare i Linköping	23-nov		Nationella Kompetensteamet	40 pers
Resursteam hedert, föreläsning Socialtjänst, Lst Jönköping	25-nov		Nationella Kompetensteamet	
Föreläsning om KS och HRV i Motala	01-dec		Nationella Kompetensteamet	35 Pers
Myndighetsnätverk	02-dec		Nationella Kompetensteamet	
Möte med socialtjänst i Umeå	02-dec		Nationella Kompetensteamet	
Västra Götaland femdagars om HRV med Sensus, LST VG	03-dec		Nationella Kompetensteamet	
Möte Kvinnofrid Kronoberg	04-dec		Nationella Kompetensteamet	
Stvgruppsmöte Kompotten	10-dec		Nationella Kompetensteamet	

DIN KUNSKAP KAN RÄDDA NÅGON SOM ÄR UTSATT.

Varje år utsätts barn och unga för hedersrelaterat våld och förtryck. Det innebär att de fråntas de mänskliga rättigheter som alla människor har. Du som kommer i kontakt med barn och unga kan göra stor skillnad om du vet vad det handlar om. Det får du veta här.

LÄS MER >

Underlag för utveckling och implementering

Alla ska ha rätt till kroppslig integritet och rätten att forma och påverka sitt liv. Samhället har ett stort ansvar att motverka alla former av övergrepp samt ge stöd, vård och skydd till utsatta.

Sedan 2003 har regeringen tagit initiativ till omfattande insatser för att förebygga hedersrelaterat våld och förtryck. Hedersrelaterat våld och förtryck har, liksom mäns våld mot kvinnor generellt, sin grund i kön, makt, sexualitet och kulturella föreställningar om dessa (*Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck*

och våld i samkönade relationer (Skr. 2007/08:39)).

Länsstyrelsen Östergötland har tagit fram detta underlag som ett stöd för att myndigheter, verksamheter och organisationer ska kunna utveckla arbetet i kommunerna och på den lokala nivån. Dokumentet bygger bland annat på de erfarenheter som Länsstyrelsen Östergötland erhöll från sex pilotkommuner genom regeringsuppdraget att sprida *Våga göra skillnad – en vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja* (Länsstyrelsen, 2011).

I detta dokument finns en förteckning över det material som Länsstyrelsen Östergötland tagit fram som kan vara till stöd och vägledning i ett utvecklings- och implementeringsarbete.

Länsstyrelsen Östergötland har haft nationella regeringsuppdrag sedan 2005 i arbetet med att förebygga och motverka hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som till exempel barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor (HRV). En utgångspunkt i arbetet är att ett liv fritt från våld och förtryck är en rättighetsfråga och ska gälla alla. Myndigheter och verksamheter har ett stort ansvar att följa gällande lagstiftning och bedriva verksamhet av god kvalitet samt utveckla och implementera arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck i ordinarie verksamhet, inklusive rutiner internt och för extern samverkan.

För att barn och unga ska få tillgång till sina grundläggande rättigheter är det viktigt med kunskap om den kontext som barn och unga lever i och att synliggöra handlingar som är brott mot svensk lagstiftning och mot de mänskliga rättigheterna. Det är också viktigt med kunskap och förståelse för våldets konsekvenser för att kunna erbjuda utsatta barn och unga stöd, skydd och vård. Det är även viktigt att se den koppling som finns mellan oskuldsnormen och könsstympning av flickor samt barnäktenskap och tvångsäktenskap.

För att säkerställa att utsatta ska få det stöd och skydd de har behov av och rätt till är det viktigt att utbildningsinsatser samt utvecklings- och förändringsarbete som initieras följs upp. En del av detta är att yrkesverksamma får möjlighet att reflektera och analysera kring hanteringen av dessa ärenden. Det är också viktigt att chefer och politiker är involverade i arbetet och tar sitt ansvar.

Tillsammans kan vi skapa förutsättningar för att fler barn och unga samt vuxna ska få rätten till ett liv fritt från våld och förtryck. Vårt ansvar är att ord ska bli till handling.

Om hedersrelaterat våld och förtryck

Det som kännetecknar hedersrelaterat våld och förtryck är föreställningar om oskuld och kyskhet. I de sammanhang som präglas av dessa föreställningar påverkar flickors och kvinnors faktiska men också påstådda beteende hela familjens och släktens anseende. Det innebär att även rykten kan skada en familjs heder.¹ Flickors oskuld måste bevaras för att upprätthålla hedern och kontrollen av flickors och kvinnors sexualitet är central, men även pojkar och män utsätts för hedersrelaterat våld och förtryck.²

Något annat centralt är att valet av äktenskapspartner inte är individens eget val utan familjens eller ett större kollektivs angelägenhet. Individens rättigheter är underordnade det som anses vara bäst för kollektivet, det vill säga familjen och släkten.³

Våldet är ofta planerat och det utövas kollektivt. Utövarna kan vara föräldrarna samtidigt som släktingar kan godkänna och även driva på våldet, men det kan också vara släktingar utanför den närmaste familjen som är direkt inblandade i att utöva kontroll och/eller våld.

I regeringens handlingsplan för att bekämpa bland annat hedersrelaterat våld (Skr. 2007/08:39) beskrivs hur detta våld kan ta sig uttryck: "... kontrollen kan sträcka sig från vardagliga former av begränsningar i flickors och kvinnors liv som berör exempelvis klädval, socialt umgänge och rörelsefrihet till livsval som utbildning, jobb och giftermål och skilsmässa. I sin mest extrema form resulterar bederstänkandet i hot om våld och våld, inklusive dödligt våld." Det kan även ta sig uttryck i barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor.

I sammanhang som präglas av ett hedersrelaterat tänkande är det otänkbart med något annat än en heterosexuell relation. Unga homosexuella, bisexuella och personer med könsöverskridande identitet och uttryck kan därför vara särskilt utsatta för att de svärta ner familjens heder, något som dåvarande Ungdomsstyrelsen (nuvarande Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor) lyfter fram i rapporten "*Hon, hen, han – en analys av hälsosituationen för homosexuella, bisexuella ungdomar samt för unga transpersoner*" (Ungdomsstyrelsens skrifter 2010:2).

Vad vet vi om omfattningen av utsatthet?

I en kartläggning av ungas sexuella och reproduktiva rättigheter som Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) genomfört 2015 ingår en enkät med bland annat frågor om respondenterna upplever att de får vara ihop med respektive gifta sig med vem de vill⁴ Resultaten visar att nio procent upplever att de inte får vara ihop med den de vill och elva procent att de inte får gifta sig med den de vill². MUCFs (dåvarande Ungdomsstyrelsen) studie *Gift mot sin vilja* från 2009 visade att ca fem procent i åldersgruppen 16-25 år hade begränsningar i sitt val av livspartner, vilket motsvarade cirka 70 000 personer i den åldersgruppen i Sverige.

¹ Regeringens skrivelse (Skr. 2009/10:229)

² Khan (2006) Khan T. S. (2006) *Beyond Honour. A Historical Materialist Explanation of Honour Related Violence*. Oxford University Press: New York; Mernissi (1992) Mernissi F. (1992) Virginité and patriarchy. *Women's studies International Forum*. Vol. 5, No. 2, pp. 183-191.

³ Sen P. (2005) "Crimes of honour", value and meaning in Welchman, L. and Hossain, S. (eds.) "*Honour' Crimes, paradigms, and violence against women*. Zed Books, London.

⁴ Enkäten riktades till 5 000 personer i 16 – 25-årsåldern och svarsfrekvensen var 46 procent.

Socialstyrelsen uppskattar att närmare 38 000 flickor och kvinnor i Sverige kan ha varit utsatta för någon typ av könsstämpning, varav cirka 7 000 är flickor under 18 år (Socialstyrelsen 2015).

Samtal till den nationella stödtelefonen

Inom ramen för Länsstyrelsen Östergötlands uppdrag att utveckla och driva ett Nationellt Kompetensteam inrättades den 13 mars 2014 en nationell stödtelefon som riktar sig till yrkesverksamma och ideellt verksamma som kan få råd och vägledning i ärenden som rör hedersrelaterat våld och förtryck. Sedan starten och till och med den 31 december 2015 har det inkommit 485 ärenden som rört 698 utsatta personer. Minst 54 procent av de utsatta är under 18 år och 88 procent är flickor/kvinnor. Det har bland annat kommit samtal som rört barnäktenskap och tvångsäktenskap: när det gäller 128 personer (framför allt flickor och unga kvinnor) har det varit fråga oro för eller planer på barnäktenskap eller tvångsäktenskap och för 25 flickor/unga kvinnor och en ung man har det varit fråga om genomförda barnäktenskap eller tvångsäktenskap. Det har också kommit in ärenden som rör könsstämpning av flickor och kvinnor: för 37 flickor/unga kvinnor har det rört sig om konsekvenser av att de är könsstämpade, det har för 31 flickor handlat om oro för att de skulle utsättas för könsstämpning och när det gäller 7 flickor har det funnits misstank om att könsstämpning har skett. Utöver de 698 utsatta personerna nämns ytterligare 207 personer i samtalen – dessa är barn till en utsatt kvinna eller syskon till ett utsatt barn. Uppgifterna om ärenden till den nationella stödtelefonen ger inte någon indikation på hur omfattande utsattheten är i Sverige men ger däremot en bild av hur den kan se ut.

Vad vet vi om insatser för de som söker skydd och stöd?

I Länsstyrelsen Östergötlands och Rädda Barnens arbete med projekten *Det handlar om kärlek/Dina rättigheter/Kärleken är fri!?* tillfrågades unga i målgruppen om vilken information som de tyckte var viktig att ha upplagd på webbsidan www.dinarattigheter.se. De unga menade att information om vad som hände om man väl sökte skydd och stöd var det som var mest angeläget - vad kan samhället göra för att förändra min situation, vad kan ni göra för mig om jag söker hjälp och vad händer med mina syskon?

Målgruppens behov av stöd och skydd är komplext, resurskrävande och kräver långsiktiga lösningar. De skyddade boendena och ideella organisationer har fått ta ett stort ansvar för insatser till de unga i målgruppen. Detta bekräftas i nationell tillsyn från Socialstyrelsen och Inspektionen för vård och omsorg (2014).

Samverkan

När barn och unga får stöd, vård och skydd så har det ofta funnits en fungerande samverkan mellan olika myndigheter och organisationer. Ofta brister dock samverkan mellan olika myndigheter och organisationer på den lokala och regionala nivån. Eftersom målgruppen har ett sammansatt skydds- och stödbehov är samverkan en oerhört viktig faktor. Det finns brister inom och mellan de myndigheter och verksamheter som ansvarar för skydds- och stödinsatserna. **Läs mer i *Våga göra skillnad – En vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja* (2011), www.hedersfortryck.se**

Långsiktigt stöd

Det långsiktiga arbetet med målgruppen vad gäller exempelvis bearbetning, rehabilitering och utslussning är sämre utvecklat och svårare att få tillgång till än det akuta skyddet. Det råder osäkerhet kring hur man ska arbeta med de ungas relation och förhållningssätt till förövare och familj, vem som ska ansvara för insatser riktade till våldsutövare och familjen och vad dessa ska syfta till. Den lokala nivån kan ha lite motivation att bygga upp en egen kompetens i förhållande till målgruppens behov då målgruppen bedöms som liten eller då de ofta måste placeras utanför kommunen. **Läs mer i *Våga göra skillnad*, www.hedersfortryck.se**

Könsstypning av flickor och kvinnor

I arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck är det viktigt att se alla olika former av övergrepp som det kan ta sig uttryck i. Könsstypning av flickor och kvinnor är ett brott enligt svensk lagstiftning och mot de grundläggande mänskliga rättigheterna samt mot barns rättigheter. Könsstypning är ett grovt övergrepp som många gånger sker med familjens heder som förklaring. **Läs mer i *Våga Se – En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstypade* (2015), www.hedersfortryck.se**

Ny lagstiftning om äktenskapstvång

Lagen om stärkt skydd mot barn- och tvångsäktenskap trädde i kraft den första juli 2014. Att själv bestämma om man vill leva med någon, och i så fall med vem, är en självklarhet för de flesta – men inte för alla. Den nya lagen innebär att det är *förbjudet* att tvinga någon att gifta sig. Det är också förbjudet att påverka eller pressa någon att gifta sig mot sin vilja eller på andra sätt utnyttja det överläge man har som förälder eller släkting. Det är även förbjudet att vilseleda någon att resa till ett annat land i syfte att han eller hon ska giftas bort genom tvång eller utnyttjande.

Främjande och förebyggande arbete

Det är viktigt att verksamheter på lokal nivå ser över vilka insatser och rutiner som finns för att främja insatser mot och förebygga hedersrelaterat våld och förtryck.

- På vilket sätt inkluderas frågor som rör barn och unga som inte får ha eller välja pojkvän/flickvän, rätten till fritid och utbildning m.m. i det generella jämställdhetsarbetet, i diskussioner om rätten till kroppslig integritet och rätten att själv få forma och påverka sitt liv? Hur inkluderas dessa frågor i arbetet med normer och föreställningar kring kön, våld och maskulinitet.

Ta stöd av till exempel Länsstyrelsens material *Ung och fri – eller? Ett studiematerial för unga om rätten att själv välja sitt liv* (2013) *Mognad och livsutrymme* (2014) (www.hedersfortryck.se) och samarbetsprojektet *Kärleken är fri!* mellan Länsstyrelsen Östergötland, Rädda Barnen och Folkeatern Gävleborg, se www.dinarattigheter.se.

Uppföljning och utvärdering

Insatserna i förhållande till målgruppen är i liten utsträckning utvärderade och det finns lite kunskap och erfarenhet om hur insatserna kan följas upp och utvärderas, både vad gäller att följa upp enskilda individer och vad gäller att följa upp de egna insatserna utifrån ett verksamhetsperspektiv.

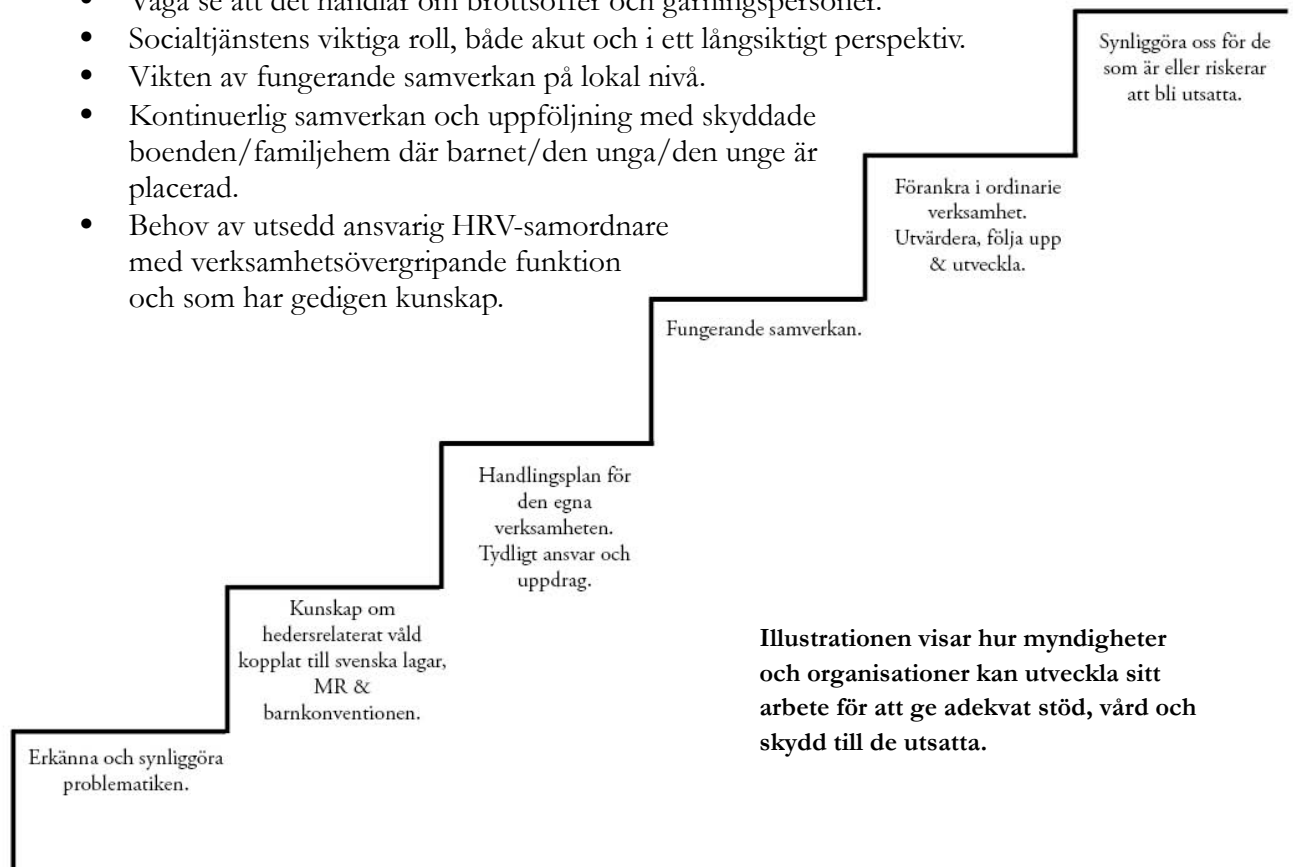
Hur kan vi omsätta kunskapen i praktiken?

Länsstyrelsen Östergötland har tillsammans med de övriga länsstyrelserna under lång tid stöttat aktörer på lokal och regional nivå för att omsätta kunskapen om målgruppen i praktiken. Det handlar om att tillsammans starta en process av kunskapsinhämtande, synliggörande och samverkan i syfte att bättre möta målgruppens behov. Att möta målgruppens behov och deras rätt till stöd, skydd och vård genomsyrar alla de rapporter och metodstöd som Länsstyrelsen tagit fram som exempelvis *Slutrapport – Våga göra skillnad (2014:30)*, *Våga stå kvar! – En mindre kommuns erfarenheter av ett framgångsrikt arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck (2014)* och *Våga Se – En vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstämpade (2015)*, www.hedersfortryck.se

Ett av Länsstyrelsens regeringsuppdrag var att pröva vägledningen *Våga göra skillnad* i sex pilotkommuner. Under två år fick kommunerna kompetensutveckling vad gäller målgruppens uppväxtvillkor såsom kollektivistiska strukturer, oskuldsnormer, kontroll, begränsningar, förtryck och våld men även om konsekvenser av våld, såväl fysiskt som psykiskt. Utbildningarna innehöll även riktade pass utifrån roll- och ansvarsfördelning för skola, socialtjänst, polis och åklagare, hälso- och sjukvård, skyddade boenden och ideella organisationer. Ytterligare ett område var att definiera behovet av samverkan utifrån målgruppens utsatthet, behov och rättigheter.

En kort sammanfattning av pilotkommunernas erfarenhet är följande:

- Nu förstår vi att vi inte alltid förstår.
- Vi måste våga analysera våra egna verksamheter, se vilka brister vi har.
- Behov av stöd och tydligt mandat från politiker och chefer.
- Ökad förståelse för de utsattas levnadsvillkor och kunskap om våldets konsekvenser.
- Avsaknad av rutiner är ett problem.
- Vikten av att ta in andras kompetens när det behövs.
- Våga se att det handlar om brottsoffer och gärningspersoner.
- Socialtjänstens viktiga roll, både akut och i ett långsiktigt perspektiv.
- Vikten av fungerande samverkan på lokal nivå.
- Kontinuerlig samverkan och uppföljning med skyddade boenden/familjehem där barnet/den unga/den unge är placerad.
- Behov av utsedd ansvarig HRV-samordnare med verksamhetsövergripande funktion och som har gedigen kunskap.

Var står vi idag?

Det är angeläget att göra en behovsinventering och nulägesanalys av arbetet mot hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttrycksformer som t.ex. barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor inom den egna verksamheten/organisationen/kommunen. Följande aspekter är viktiga att belysa när ni reflekterar kring ert nuvarande arbete inom området:

- Vilken kunskapsnivå har vi? (om lagstiftning, barns behov och HRV-problematiken)
- Finns det förståelse för de utsattas sammanhang och behov?
- Har vi rutiner/handlingsplan för den här typen av ärenden? (Och är rutinerna eller handlingsplanen kända, aktuella och används?)
- Har vi statistik på omfattningen av utsatta i kommunen?
- Har vi kännedom om antalet aktuella ärenden? (inom förskola, skola, hälso- och sjukvård, socialtjänst och polis)
- Har vi rutiner för att följa upp insatser och det övergripande arbetet på verksamhetsnivå?
- Finns ekonomiska och organisatoriska resurser avsatta?
- Har vi en fungerande organisation och samverkansformer (internt/externt)?
- Vilket stöd och mandat har vi från chefer och politiker?

Hur tänker vi gå vidare?

Utifrån ovanstående diskussion och reflektioner (som gäller behovsinventering och nulägesanalys): Vad krävs för att vi ska införa, använda och vidmakthålla ett fungerande arbete för personer utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck.

- Hur ska vi få tillgång till den kunskap och kompetens vi behöver?
- Hur får vi tillgång till de ekonomiska och organisatoriska resurser som behövs?
- Hur tar vi fram eller utvecklar fungerande rutiner/handlingsplan?
- Hur ska vi synliggöra målgruppen inom vår kommun? (Via t.ex. kartläggningar, statistik, skolenkäter och inventering av befintliga ärenden, se SOSFS 2014:4, *dinarattigheter.se*, *Våga stå kvar!* och *Våga se*)
- Vad har vi för erfarenheter av att arbeta förebyggande och främjande med barn och föräldrar?
- Hur skapar vi fungerande samverkansformer?
- Vad krävs för att stärka och utveckla samarbetet med andra aktörer på ett konstruktivt sätt?
- Hur ska vi följa upp vårt arbete? (t.ex. när vi har identifierat utsatta, anmält, utrett, gjort insatser inom förskola, skola, hälso- och sjukvård, socialtjänst och polis)
- Hur kan vår organisation kvalitetssäkra och följa upp arbetet? (se t.ex. SOSFS 2011:9)
- Vem i vår verksamhet tar ansvaret för att utveckla arbetet framöver?

Material som finns att tillgå från Länsstyrelsen Östergötland: Vägledning, handledningar, filmer, föreläsningar

Se www.hedersfortryck.se för beställning, nedladdning och övrig information.

Våga göra skillnad – En vägledning för skydd, stöd och rehabilitering av unga som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck och/eller som riskerar att bli gifta mot sin vilja eller som har blivit gifta mot sin vilja.

Våld i hederns namn – Handbok för skola och socialtjänst om skyldigheten att se och hjälpa utsatta.

Metodstöd för samverkan – Hur kan myndigheter och organisationer stödja varandra för att möta individer utsatta för hedersrelaterat våld?

Du är född till att göra skillnad, Ett självstärkande material, som även riktar sig till yrkesverksamma för att få en djupare förståelse.

Våga stå kvar! – En mindre kommuns erfarenheter av ett framgångsrikt arbete mot hedersrelaterat våld och förtryck.

Ung och fri – eller? Ett studiematerial för unga om rätten att själv välja sitt liv.

Att utveckla en handlingsplan i skolan - Ett metodstöd för arbete mot hedersrelaterat våld.

De stympade barnen – En bilaga som bygger på Norrköpings Tidningars artikelserien De stympade barnen.

Våga se - en vägledning för stöd, vård och skydd av flickor och kvinnor som är eller riskerar att bli könsstympade. (Finns på PDF att ladda ner)

Man vill ju finnas – En handbok för barn och unga som lever med skyddade personuppgifter.

Mognad & livsutrymme – Ett stödmaterial för hur grundskolan, som når alla barn, kan arbeta främjande och förebyggande för att motverka hedersrelaterat våld och förtryck och främja jämställdhet.

Informationsfilmer om lagstiftningen mot barn- och tvångsäktenskap.

Informationsfilmer om lagstiftningen mot könsstympning av flickor och kvinnor.

Affischer och annat kampanjmaterial till skola.

Allt material går att beställa kostnadsfritt på Länsstyrelsens webbplats: www.hedersfortryck.se

Andra myndigheters publikationer:

Länsstyrelserna

<http://www.lansstyrelsen.se/Sv/Pages/default.aspx>

MUCF

<http://www.mucf.se/publikationer/gift-mot-sin-vilja>

NCK

http://www.nck.uu.se/Kunskapscentrum/Kunskapsbanken/amnen/Hedersrelaterat_vald_och_fortryck/

Polismyndigheten

<https://polisen.se/Lagar-och-regler/Om-olika-brott/Brott-i-nara-relationer/Fakta-om-hedersrelaterade-brott/>

Skolverket

<http://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/hedersrelaterad-problematik>

Socialstyrelsen

<http://www.socialstyrelsen.se/valds-ochbrottsrelateradefragor/valdinararelationer>

Åklagarmyndigheten

<http://www.aklagare.se/Dokumentsamling/Handbocker/>

Rådgivning vid ärendehantering

Länsstyrelsen Östergötlands Nationella Kompetensteam för råd och vägledning

Är du yrkesverksam eller arbetar ideellt och behöver råd och vägledning i situationer där ett barn eller ungdom är utsatt, eller som du misstänker riskerar att utsättas för hedersrelaterat förtryck, våld, barnåktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning?

Ring tfn: 010-223 57 60

Telefonen är bemannad helgfria vardagar, måndag till fredag, kl. 09:00-16:00.

Det har vid några tillfällen hänt att det inte gått att nå stödtelefonen på grund av tekniska problem. Om detta skulle hända, ring Emma Westin på tfn: 010-223 52 84.

Vid frågor:

Emma Westin, e-post: emma.westin@lansstyrelsen.se

HEDERSFÖRTRYCK.SE

LÄNSSTYRELSEN
ÖSTERGÖTLAND

lansstyrelsen.se/ostergotland

Länsstyrelsen Östergötland

POSTADRESS 581 86 Linköping BESÖKSADRESS Östgötagatan 3

TELEFON 010-223 50 00 TELEFAX 013 - 10 13 81

LÄNSSTYRELSEN

ÖSTERGÖTLAND